

Vålbo torp under Vårdsätra

Följande sidor om torpet Vålbo är en uppsats skriven av Tomas Stavbom, Sunnersta.

Du som läser detta kanske har något trevligt och intressant att berätta om något gammalt hus i Sunnersta. Om det är så, hör då gärna av dig till Stig Lundquist per telefon 018-320393, mobil 0703-559207 eller e-post stig.lundquist@telia.com.

Några rader om Vålbo torp, under Vårdsätra ägor.

Spår av svunnen tid

På gränsen mellan Vårdsätra och Sunnersta låg sedan urminnes tider en liten torpegendom. Husen är borta sedan länge. Men den uppmärksamme kan fortfarande skymta spåren. På platsen för bostadshuset finns tegelbitar i dagen och vid den gamla ladan kan vi än i dag kliva ner i källargrunden. I golvet har en kvarlämnad gjutjärnsspis vuxit sig fast. Helt säkert vilar här åtskilliga fler föremål och lämningar efter mänsklig aktivitet.

Torpet var känt under namnet Vårdbo, eller Vålbo. Under flera hundra år var detta hem för torpare och statdrängar under Vårdsätra säteri.

Marken bryts anno 1667

Källorna avslöjar att platsen var bebodd i omkring 240 år. Det var år 1667 som marken kom att brytas och torpet upptas. Det framgår av en otydlig notering på en karta från 1690. Platsen låg tämligen ensligt i gränslandet mellan de stora skogarna under Sunnersta i öster och skogen under Vårdsätra i väster. Då, liksom nu, separerades dessa partier av gammal sjöbotten och en smal gip, som sträckte sig från Hågadalen söderut, genom Gottsundas ägor, vidare mot Vårdbo i söder.

Det var först då, i slutet av 1660-talet som den lerbemängda, och svårbrukade marken, var möjlig att rå på med den tidens redskap och muskelkraft. Torpet etablerades och gavs namn efter huvudsätet – Vårdbo. På en karta från år 1687 framgår torpet tydligt, omsorgsfullt återgivet i gult av lantmätaren på rådande stilistiskt manér.

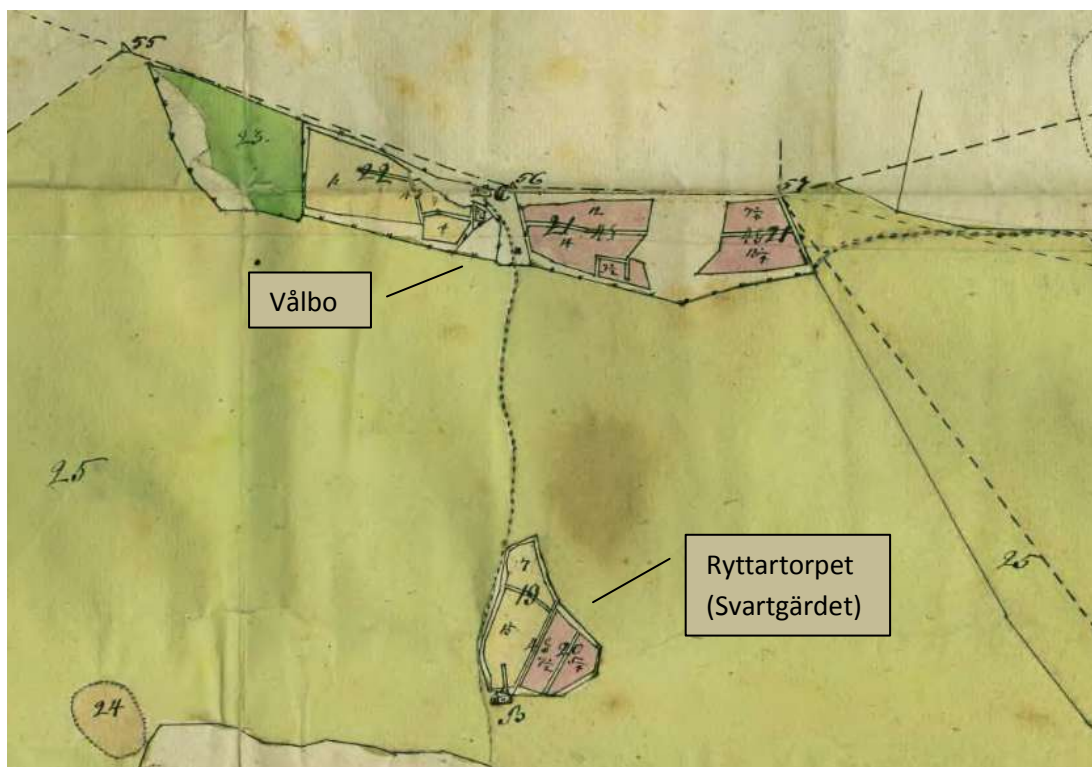
Lantmäterimyndighetens arkiv, Bondkyrko, Sunnersta, ägodelning 1687.

Tillgängliga källor avslöjar inte namnet på torpets första brukare. När den första husförhörlängden Bondkyrko församlingen nedtecknades beboddes torpet av Anders Larsson och hustrun Kierstin

Hansdotter, båda födda på 1690-talet. Torpet benämns i källorna Vålbo mellan 1730 och 1811. En period förekommer även Vårdbro och senare växlar namnet mellan Vårdbro och Vålbo.

Ryttartorpet etableras, och försvinner

Samma karta från 1690 visar även att stenar röjts och mark brutits mitt i Vårdsätraskogen för Ryttartorpet, där indelta ryttare lystrat till namnen Wårdström och Wård. Markerna framgår tydligt på kartan nedan från 1758. Men skogens jordar – Svartgärdet - var magra och räckte inte ens till att föda en ryttare med familj. Torpet övergavs i början av 1800-talet och odlingen skulle snart vara täckt av ny skog. Endast gränsdiken återstår. Längs den stig som kom att trampas upp genom skogen från slutet av 1600-talet, och som förbinder områdena Sunnersta och Vårdsätra, återfinns idag flera präktiga granar och en ståtlig lärk. Ryttartorpet markeras numera med en stolpe och kort beskrivande text.

Lantmäterimyndighetens arkiv, Bondkyrko, Vårdsätra, arealmätning 1758.

Något om byggnaderna och brukarna

Torpet Vålbo ska ursprungligen ha bestått av ett fähus, en lada och en loge. Stugan hade ett kök och markerna, som i kartunderlag beskrivs som odlad äng och djord på lerbotten, har på 1700-talet kunnat livnära tre till fem personer. Som regel en torpare/statdräng, med hustru och ett par barn. Under några år har torpet även hyst någon dräng och tjänsteflicka. I slutet av 1770-talet växer hushållet med ytterligare en familj, då ryttaren Erik Wålström flyttar dit och bor där i 18 år fram till sin död 1794.

Efter Wålström flyttar den person in som kommit att bo på platsen allra längst. Det var statdrängen Erik Andersson, född 1768, som tjänade Vårdsätra samtidigt som han brukade den tunga jorden kring Vålbo i hela 38 år, fram till 1831.

Han efterträds av statdrängen Anders Ekman, som med hustru, barn och svärmor fyller stugan med totalt nio personer i ungefär ett decennium.

Den sista kända statarfamiljen på Vålbo var Anders Jönsson med hustru Anna Maja Carlsdotter och flera barn. De förekommer i husförhörslängden fram till 1848. Därefter återfinns inte längre Vålbo i längderna. Mellan 1730 och 1848 har det bott totalt 80 individer på Vålbo, fördelade mellan åtta olika familjer som avlöst varandra med ungefär 10-15 års intervall.

Enligt Margareta Bergmark ska torpet mot slutet av 1800-talet ha beskrivits som dåligt "nära nog nernött". Kanske var det helt obebott under en period. Det bör dock vid någon tidpunkt ha återuppförts eller renoverats, för 1902 ska det ha flyttats till en plats närmare gården, på nuvarande Tiströnvägen 3. Det blev sommarstuga 1905 och kallades sedan Solskottet.

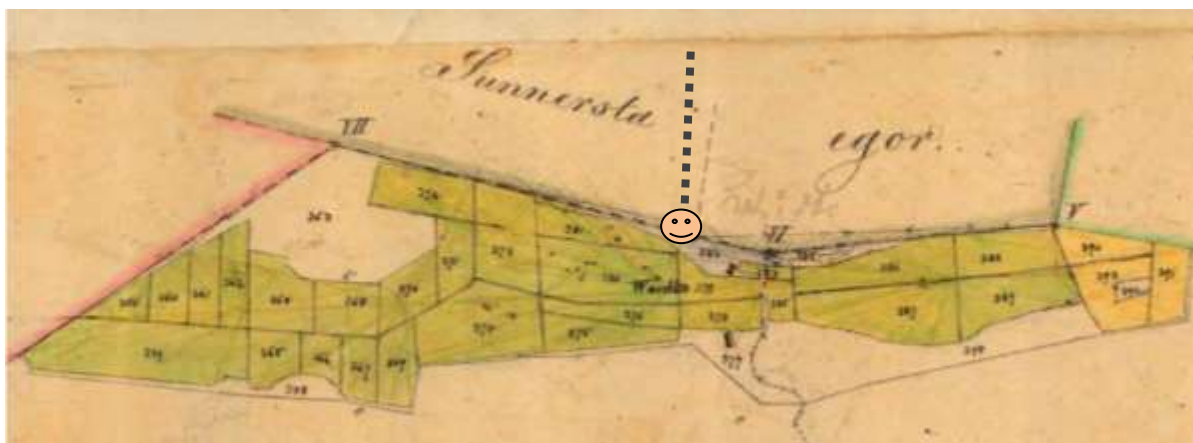
Lagården vid Vålbo revs och kvar på platsen blev bara en lada. Den ska ha brunnit på 1950-talet och kvar återstår bara en grop efter källaren.

Solskottet i Vårdsätra, Uppsala, G. Swan 1912

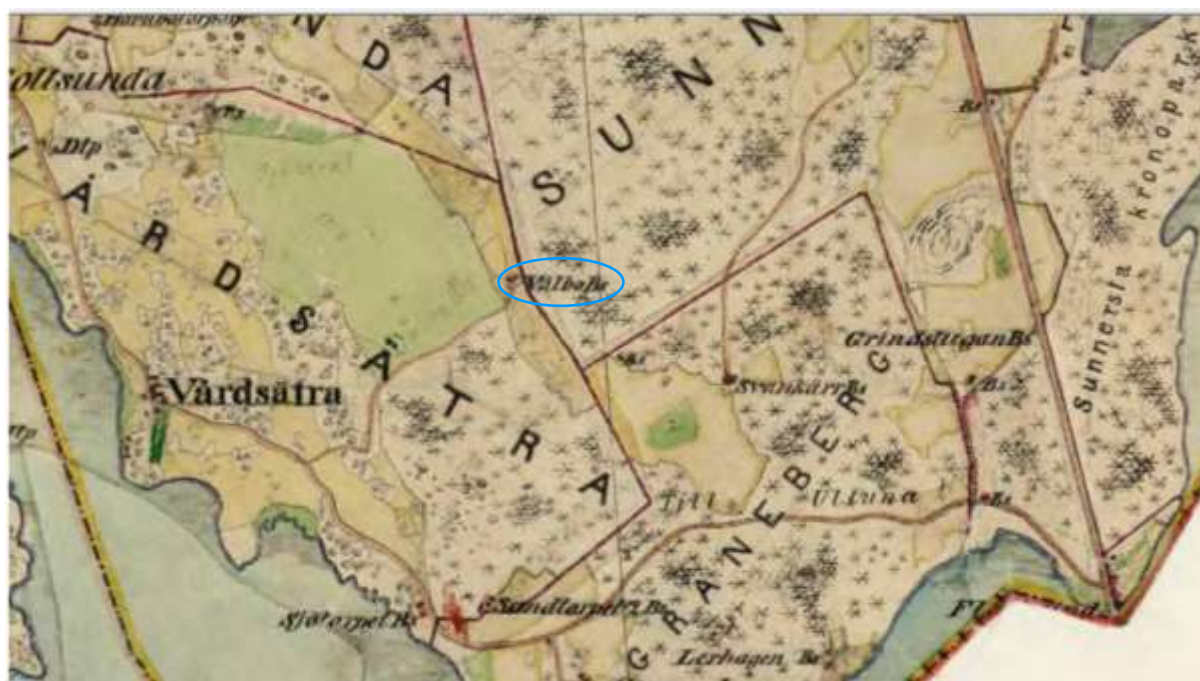
Den närmaste omgivningen

På en karta från 1894 syns torpets tydligt markerat. För den som är bekant med Gottsundagipen, och som placerar sig vid Skogsduvevägens förlängning ut på Gipen, går det enkelt att orientera sig. Byggnaderna syns i mitten av kartan, på den plats som idag är Gipens smalaste passage, där stigen mot Vårdsätra går in i skogen. Nämnade lada, med tillhörande järnspris, är markerad med nr 377. Skogsbacken en bit norrut markeras med nr 363.

Lantmäterimyndighetens arkiv, Bondkyrko, Vårdsätra, gränsbestämning 1894.

På 1861 års häradskarta över Ulleråker framträder den bredare bilden av Vålbo läge och förhållande till omkringliggande torp. Vålbo ligger i skogskanten mot Sunnersta ägor tämligen isolerat, på cirka tio minuters promenad från Vårdsätra säteri. Närmast genom skogen mot sydost ligger Svankärret. Namnet vittnar fortfarande om den sankna mark som inte förrän långt in på 1900-talet blev torr nog för att så småningom hysa en lekpart. På en karta från 1747 kallas det torpet även Ormkärret.

Vålbo 2014

Trots att platsen varit bebodd i över 200 år har namnet Vålbo, eller Vårdbo, helt förpassats till historien. Det har gått för lång tid för att någon än idag ska kunna berätta något om torpet och dess invånare. En informationstavla eller markering som indikerar gammal bebyggelse vore på sin plats, i likhet med flera andra torp i området.

Gottsundagipen är 2014 ett välbesökt friluftsområde. Enligt kommunens översiktsplan, ett "särskilt bevaransvärt område". Varje dag passeras platsen av åtskilliga hundägare, barnfamiljer och joggare. På vintern skidar hundratals människor rätt igenom det gamla torpets marker. På sommaren spelar

barnen fotboll vid den hemmagjorda planen. Och när bollen försvinner in i buskagen, då ligger den mitt på Vålbos förstutrapp.

Källor

Bergmark, Margareta. Vårdsätra (1987)

www.hembygd.se/wardsaetra/sixtus-jansson/

Husförhörslängder, Bondkyrko församling. A1a:1-15, 1730-1850.

Lantmäterimyndighetens arkiv. Bondkyrka. Kartor över Sunnersta och Vårdsätra.

2014-11-20

/Tomas Ståvbom

Havsörnsvägen 15